

*Грицак Наталія,
доктор педагогічних наук,
кандидат філологічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
grycak78@ukr.net*

*Бойко Денис,
студент факультету агротехнології та екології,
Львівський національний університет природокористування*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ БАЛАД ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Модельною навчальною програмою «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А.) 2023 року передбачено у 8 класі вивчення жанру балади, зокрема балади Тараса Шевченка «Причинна» [1]. Зупинимося на основних особливостях проведення уроку з теми «Жанр балади в літературі романтизму. Тарас Шевченко «Причинна».

Розмірковуючи про специфіку вивчення жанру балади на уроці української літератури, варто звернутися до рекомендацій А. Ситченка. Вчений радить баладу аналізувати за схемою ліричного твору, оскільки віршована форма і ліричне начало є визначальними. Втім, слушно наголошує дослідник, за умови значного обсягу та епічного первня, варто проводити аналіз комбіновано, зокрема окремі епізоди розглядати як ліричний твір, увесь текст аналізувати як епічний [2, с. 336–337]. Подібної думки дотримується, наприклад, Г. Токмань, стверджуючи, що баладу треба аналізувати «за планом ліричного вірша, тобто текстуально, якщо в ній переважає суб'єктивність, авторське «Я». Якщо ж вона велика за обсягом і в ній вагоме епічне начало, то користуємося схемою аналізу епосу» [4, с. 73].

Зацікавленість учнів до балади «Причинна» Тараса Шевченка викликана високою естетикою трагічного кохання. Водночас учитель повинен звернути увагу учнів на актуальність порушених проблем. В основу балади покладена народна легенда про чисте й світле кохання, розлуку і трагічну загибель закоханих – мотив, досить типовий для народних пісень. Цілком погоджуємося з думкою О. Суркова, що «"Причинна" відбиває світову романтичну традицію своєї епохи. Накладення міфологічної поетики на архаїчні повір'я про

взаємодію земного та загробного світів – характерна тематика багатьох видатних творів того часу. Але творчість Шевченка відрізняє особливо глибоке занурення у національні традиції та повір'я» [3].

На цьому етапі можна учням запропонувати такі запитання, наприклад:

1. Чому Тарас Шевченко вводить пейзаж-опис Дніпра?
2. Яку символічну паралель можна провести з образом Дніпра і людським життям?
3. Чому молода дівчина блукає між вербами?
4. Яка роль у баладі ліричних відступів?
5. Який епізод можна назвати кульмінацією балади?
6. Як би ви були художниками, яку кольорову палітру використали би для образу Дніпра?

Робота над змістом балади потребує обов'язкового звернення до художніх образів. Так, з учнями можна всі художні образи у баладі розподілити на групи, зокрема: міфологічні (русалки, треті півні), рослинні (верби, ясен, очерет, осока, дуб, густі лози, жито, явір, ялина, калина), тваринні (вовки, кінь, сичі, орел, голуб, голубка, сокіл, жайворонок, зозуленька, соловейко), образи водної стихії (Дніпро, Дунай, синє море, хвиля). Клас ділимо на групи і кожна характеризує художні образи тематичної групи, добирає цитати, увиразнює символіку, зіставляє з загальнокультурним значенням, розкриває роль у баладі, описує авторське ставлення.

Наступним кроком має бути робота над художньо-стильовими засобами балади. Це, насамперед, образи-символи: голубка і голуб – козак і дівчина. Ці образи-символи дають змогу Т. Шевченку виразно показати безвихідне становище героїв твору:

Чи винна ж голубка, що голуба любить?

Чи винен той голуб, що сокіл убив?

Сумує, воркує, білим світом нудить,

Літає, шукає, дума - заблудив.

Завершальним етапом вивчення балади «Причинна» Тараса Шевченка може бути створення пам'ятки «Жанр літературної балади». Разом із учителем учні визначають ключові жанрові ознаки цього жанру, а саме:

1. Балада – ліро-епічний віршований твір, невеликого обсягу, у якому розповідається про неординарну подію.

2. Для балади притаманно однолінійний сюжет, динамізм дій, новелістична побудова, фантастичні елементи.

3. Балада не містить розлогих описів та характеристик, натомість риси характеру персонажів розкриваються у драматично напружених діалогах.

4. Для балади характерна невелика кількість персонажів, також автор не показує свого ставлення до подій і вчинків персонажів.

5. До усталених жанрових ознак балади належить драматичне напруження, що доволі часто у творі набуває трагічного характеру.

Продуктивним домашнім завданням є порівняння ознак балади із ознаками поеми, романсу і легенди.

Отже, аналіз «Причинна» Т. Шевченка показав тяжіння автора до національних корінь, народнопісенних традицій і символів. Визначальною особливістю балади Т. Шевченка є осмислення трагічної долі українського народу, актуалізація соціальних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Модельна навчальна програма «Українська література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А.). 2023. URL: https://drive.google.com/file/d/1-b5C1YBawAnEiomi860WTsbh06om83_d/view

2. Ситченко А.Л. Теоретико-методичні засади аналізу художнього твору в шкільному курсі літератури: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2005. 396 с.

3. Сурков О. Українська демонологія у творчості Тараса Шевченка. 2015. URL: <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/40780125/cobzar-demonoljgy-libre.pdf?1450250699=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3D40780125.pdf&Expires=1715932748&Signature=b-QVwbmV0FhT>

4. Токмань Г.Л. Методика навчання української та зарубіжної літератури: самостійна робота студента. Київ: Міленіум, 2019. 110 с.